

Könyvtárak a koronavírus-járvány idején – Pandémia és infodémia

BÓDOG András

Az első hullám könyvtárügyi trendjei: bezárás, online könyvtárak, infodémia és újraindítás

A 2020-as koronavírus-járvány (COVID-19) rendkívüli és globális méretű esemény a könyvtártörténetben is. Világszerte zártak be a bibliotékák, próbára téve az elmúlt évtizedekben kialakított digitális szolgáltatásokat, s egyúttal igazolva létjogosultságukat. A közkönyvtárak közösségi tércént történő hasznosításának népszerű trendjét alapjaiban kérdőjelezheti meg a vírusveszélyre adott társadalmi elkülönülés gyakorlata. A tanulmány írásának pillanatában (2020. július vége, augusztus eleje) koránt sincs vége a járványnak. Az Egyesült Államokban súlyosbodott a helyzet, belátható időn belül várható egy kontinenseken átvonuló újabb hullám. A téma nagyon friss, hagyományos értelemben nincs még nívós könyvtártudományi szakirodalma, ennyi idő alatt a publikálás és megjelenés hagyományos átfutási folyamata sem zajlik le. Az orvostudományi cikkek is lektorálás nélkül jelentek meg, precedens nélküli globális együttműködést megvalósítva a nemzetközi tudósközösségben. Ebben a feladatkörben a könyvtárak is fontos szerepet kapnak. Az Egyesült Államokban az Indianai Egyetem könyvtára tart fent egy felhőalapú rendszert – együttműködésben az egyetem hálózattudományi intézetével és elsőoktatási konzorciummal – a CADRE (*Collaborative Archive*

& *Date Research Environment*) projekt keretében, amely több mint 220 millió tudományos publikáció és 1,7 milliárd hivatkozás biztosításával a legnagyobb COVID-tematikájú forrást jelenti.¹ A koronavírussal kapcsolatos tudományos eredmények megosztásának egyik magyar vonatkozása az MTA Könyvtár és Információs Központhoz köthető: a szintén budapesti Pro-Sharp Research and Innovation Centre közreműködésével készült *covidscimaps.org* portál, ahol térképen ábrázolva és egyéb adatvizualizációs módon prezentálják az országok közötti tudományos együttműködést, egyelőre a *Web of Science* adatbázisokat forrásként használva.² Fontos és közkezdvelt forrássá vált az Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár által március 4-én indított *Medinfo – Koronavírus információk* (<https://medinfocovidinfo.wordpress.com/>) oldal, melyen naprakészen gyűjtik a járvány kapcsán megjelenő adatforrásokat, közleményeket. Könyvtárügyi szempontból az egyes könyvtárak és könyvtárszakmai szervezetek saját tájékoztatásai és online tevékenységük, valamint szakmai havi és hetilapok cikkei állnak egyelőre a téma kutatójának rendelkezésére. A járvány ideje alatt a könyvtárszakma által végzett kérdőíves felmérések első eredményei is a hetekben láttak napvilágot. Az elmúlt hónapok, a jelen és a közeljövő eseményei minden bizonnyal évek múltán is visszatérő témái lesznek a nemzetközi szakirodalomnak.

Tanulmányommal a pandémia első hullámának általános könyvtári vonatkozásairól kívánok áttekintést adni, bemutatva a globálisan jelentkező trendeket és kísérő jelenségeket – beleértve az infodémiát –, valamint ismertetni az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézetnek a járvány alatt végzett szakmai tájékoztató munkáját. A megszokottnál nagyobb teret kell szentelnem a könyvtárszakmai vonatkozások áttekintése előtt a háttér folyamatoknak. A járvány kialakulása és terjedése, a válságra adott kormányzati intézkedések bemutatása nem hagyható el, mivel az ezekből következően a könyvtárakra háruló, teljességgel váratlan feladatok, azok kezelésének mentális, szervezeti és infrastrukturális kihívásai, előre nem tervezhető, ám megkerülhetetlen paradigmaváltást jelentő hatása csak így érthető és elemezhető átfogóan.

A járvány kitorrése és terjedése Kínában

A járvány 2019 decemberében tört ki a Kínai Népköztársaság egyik nagy létszámú (majdnem 9 millió fős³) városának, Vuhannak a halpiacán, és 2020 januárjában ismerték fel a kór nagyfokú veszélyességét.

A koronavírusról beérkező adatok nagyon gyorsan változtak, nehéz volt kurrens statisztikát összeállítani a járvány pillanatnyi helyzetéről. A kínai orvosok január 20-án jelentették be, hogy a vírus már áttért az ország más tartományaira is, sőt a népköztársaság határain is túljutott. Innentől kezdve naponta újabb és újabb országok közölték, hogy határaikon belül megjelent a vírus.⁴ Az új típusú koronavírust eleinte különböző megnevezésekkel definiálták – beleértve a Kínát hátrányosan érintőket, mint például a WH-Human 1 koronavírus (Wuhan-Human) –, ezek egységesítése érdekében 2020. február 11-én az Egészségügyi Világszervezet (továbbiakban: WHO) hivatalosan a korábban általuk 2019-nCoV-nak hívott vírust átnevezte COVID-19-cé, amely elnevezésben a CO a koronát, a VI a vírust, a D betegséget (Disease), a 19 pedig a felbukkanás évét, 2019-et jelöli. Később a SARS-CoV-2 elnevezés is megjelent a Coronavirus Study Group of the International Committee on Taxonomy of Viruses (ICTV-CSG) részéről. Tartósan világszerte a COVID-19 jelölés terjedt el.⁵

December elseje az első ismert eset Vuhannban, akkor még szokatlan megbetegedésként regisztrálva. Január elsején lezárták a vuhani halpiacot, a járvány feltételezett gócpontját. A járványügyi vizsgálat január 20-ára nyilvánvalóvá tette, hogy új típusú betegség jelent meg. Január 22-én Hupej tartományban másodszintű veszélyhelyzetet hirdettek ki, másnap Vuhant vesztegár alá vették, és a kínai Népi Felszabadító Hadsereg egészségügyi szolgálata megkezdte új szükségkórházak építését a megnövekedett számú beteg ellátására. 24-én Hupej tartományt is lezárták, de ekkor már nyolc másik tartományban is jelen volt a kórokozó, Sanghajt és Pekinget is beleértve.⁶

Az álhírjelenség első állami szintű kezelése és a könyvtárak szerepe

A fertőzés lassítása érdekében, a többi közintézményhez hasonlóan a fővárosban található Kínai Nemzeti Könyvtár is ezen a napon zárt be a nyilvánosság előtt. A helyben használatot és a rendezvények és használóképzések megtartását elhalasztották, a hangsúly az online szolgáltatásokra helyeződött át. A nemzeti könyvtár hiteles információkat közlő forrásjegyzékeket készített, aktív internetes olvasásnépszerűsítő kampányba kezdett, valamint kiemelten promotálta az ismeretterjesztő és szakirodalmi elektronikus forrásokat, külön hangsúlyt helyezve a Nemzeti Digitális Könyvtár szolgáltatásaira és azok folyamatos fejlesztésére.⁷ A Nemzeti Tudományos és

Műszaki Könyvtár hatalmas (2020 nyarára 3,5 millió tételesre duzzadt) szakbibliográfia építésébe kezdett a folyamatosan bővülő nemzetközi COVID-19 szakirodalom feldolgozásával. A Kínai Orvostudományi Akadémia keretein belül működő Egészségügyi Információs Intézet és Könyvtár az egészségügyi szektor számára szolgált folyamatosan frissülő szakirodalmi forrásokkal és háttéranyagokkal. A nemzeti könyvtár is napi szinten gyűjtötte a járvánnyal kapcsolatos híreket, valamint rendszeres jelleggel készített elemzéseket állami döntéshozó szervek számára.⁸ Január 25-én a kínai legfelsőbb bíróság kiemelten foglalkozott a járványt kísérő álhír-jelenséggel és annak negatív következményeivel. A Tencent – a legnépszerűbb kínai közösségi médiaplatform, a *WeChat* tulajdonosa – külön weboldalt hozott létre a pletykák és álhírek elosztatására, ettől kezdve itt gyűjtötték össze az ismert téves információkat. Január 28-ától a kínai médiafelügyelet a szórakoztató programok csökkentésére kötelezte a televíziócsatornákat, megnövelve így a koronavírusról szóló információk, tájékoztatás műsoridejét. Január 30-án országos veszélyhelyzetet hirdettek ki. Január 31-én az egyik országos napilap véletlenül egy álhírt tett közzé egy állítólagos gyógyszeréről, ami tömeges, pánikszerű gyógyszerfelvásárláshoz vezetett a kínai lakosság körében. A korrekcióra február 1-én sor került. Február 4-étől fokozott intézkedéseket vezetett be az állam, amelyek a hatóságoknak megengedték a lakók tüneteinek ellenőrzését otthonaikban is, több települést lezártak. A Dou Ban médiacsoportot leállították. Országos pánik tört ki, amelynek súlyosságára jó példa, hogy néhányan öngyilkosok lettek azért, hogy így kíméljék meg családtagjaikat a betegségtől. Több vezetőt is leváltottak ebben az időben, köztük a China News vezetőjét téves információk terjesztéséért, valamint Vuhan polgármesterét is menesztették. Az ünnepnapokat – iskolákban és munkahelyeken – meghosszabbították, otthonmaradásra kötelezve az embereket a járvány terjedésének lassítása érdekében.

Február 15. után enyhült a pánik Kínában, több új kezdeményezés indult a médiában, hogy választ adjon a közéleti vitákra és csökkentsék a lakosság körében jelentkező pánikot. Vuhanból többen is naplóberegvezésekkel számoltak be a karantén alatti mindennapokról. Az érintett területeken február 18-ától QR-kódokkal azonosították és követték nyomon az egyes emberek mozgását. Színkódokkal jelölték meg a közterek három lehetséges kategóriáját: zölddel a szabadon látogatható veszélytelen, sárgával az óvatosságra intó és vörössel a tiltott területeket.⁹ A

vuhan könyvtárosok, hasonlóan más érintett területekhez, a kórházakban és a segélyhelyeken állítottak fel könyvsarkokat a betegek és a kórházi személyzet számára. A Hupeji Tartományi Könyvtár online pszichológiai tanácsadó kurzusokat is tartott, valamint folyamatosan tájékoztatta és online olvasmányokkal látta el a lakosságot. A kölcsönzéseket meghosszabbították, a késedelmi díjakat felfüggesztették a járvány időszakára. Február 15. és március 31. között a Kínai Könyvtáros Társaság felhívására több mint 200 kínai könyvtár és kulturális intézmény juttatott adományként védőfelszerelést – szájmaszkokat és kesztyűket, egyéb fajta védőruházatot, fertőtlenítőket – a készlethiánnyal sújtott vuhan és hupeji könyvtáraknak. A TikTok felületén az olvasók százai bátorították a karanténzónában tevékenykedő könyvtárosokat. A Kínai Könyvtáros Társaság online továbbképzésekkel készítette fel a könyvtári rendszert az online olvasásnépszerűsítő tevékenységre. A könyvtár szolgáltató partnerei a járvány idejére térítésmentes hozzáférést biztosítottak a könyvtáraknak és olvasóiknak az online szolgáltatásokhoz, az Olvasásszövetség digitális platformján mintegy 10 terabájtnyi elektronikus tananyagot, e-könyvet és egyéb elektronikus forrást osztottak meg. Március 5-én *Az én harcom a járvány ellen* címmel nagyszabású olvasásversenyt rendeztek a kínai könyvtárak, több mint 15 ezer regisztrált otthon olvasó résztvevővel.¹⁰

A WHO a kínai szakemberekkel együttműködésben összegezte a járvány helyi tanulságait, amelynek jellegzetességei ekkor már világszerte máshol is kezdtek megmutatkozni. A COVID-19 kitörésének idején a kínai állam a történelem eddigi legambiciózusabb – és egyben legagresszívabb karanténintézkedését hajtotta végre, korán felismerve a veszélyhelyzet súlyosságát. A karhatalmi szervek által felügyelt szigor fokozatosan tudományos alapokon és kockázatelemzésen alapuló lépések váltották fel a körülményekhez igazodva. A kínai járvány kulcsintézkedései az erős állami irányítás és a szigorú hatósági szabályok betartatása voltak. Az egyének QR-kód általi azonosítását és nyomon követését a nagy kiterjedésű kínai mobilhálózat és az abból keletkező big data feldolgozására képes állami információs rendszer tette lehetővé. Ugyanakkor a lakosság információs igényeinek kielégítése korszerű digitális szolgáltatások révén ugyanerre az infrastruktúrára épül. Az álhírek terjedését azonnali és gyors reagálással, maximális szigorral és büntetéssel akadályozták meg.¹¹

2020 februárjának és márciusának fordulóján nyilvánvalóvá vált, hogy globálisan nem valósíthatók meg

ilyen szigorú intézkedések, azonban ami a könyvtárügy lépéseit illeti, a Kínában tapasztalt eljárások – online szolgáltatások, távoktatás, késedelmi díjak felfüggesztése – a koronavírus alatti könyvtári élet mindennapjainak kísérőivé válnak világszerte a következő hónapokban

A COVID-19 a világban, könyvtári hatások

Az első kínai hullámot követően Ázsiában többnyire jól kezelték a járványt. Az ázsiai lakosságra jellemző az európai és amerikai szemmel rendkívüli kollektív szorgalom, így nem meglepő, hogy kevésbé autoriter ázsiai államokban is sikeresnek tekinthető a vírus elleni védekezés. Az egyik pozitív példa Szingapúr, ahol a közelmúltban zajló SARS-járvány (Severe Acute Respiratory Syndrome – Súlyos Akut Légzőszervi Szindróma) tapasztalatait kamatoztatva vezettek be óvintézkedéseket, így rendkívül alacsony volt a fertőzések és a halálesetek száma, szemben Európával – különösen Olaszország, Spanyolország és Franciaország adatait tekintve. A *Journal of Global Health* folyóiratban publikált cikkében¹² Igor Rudan kutatóorvos, egyetemi tanár kifejti, hogy három emberi hibalehetőség vezethet egy járvány súlyos terjedéséhez: mulasztás a járvány paramétereinek megértése terén, a döntéshozatal elmulasztása ezen paraméterek alapján, és a lakosság felelőtlen viselkedése a hatósági instrukciók be nem tartása terén. A súlyos helyzet kialakulásának egyik fő oka, hogy Európában nem tartottak a koronavírustól, mivel a korábban veszélyesnek beharangozott SARS és MERS (Middle East respiratory syndrome – közeli-keleti légúti szindróma) is kevésbé járt komoly hatásokkal ezen a földrészén, szemben Ázsiával. Azoknál a járványoknál több mint 25 országban sikerült azonosítani a gócpontokat és még a járvány kiterjedése előtt izolálni a betegeket. 2020 február végére a kínai hatóságoknak sikerült elnyomni a vuhani gócpontot, továbbá elszigetelni a további eseteket 30 kínai tartományban. Február 28-án az első becslések a halálozási rátát alacsonyabbra becsülték, mint a SARS és a MERS esetében, erősítve a hamis biztonságérzetet az új koronavírussal szemben. Akkoriban úgy tűnt, hogy a járvány terjedése hamarosan megáll, ezért nem is hirdette ki a világjárványt a WHO március 11-ig. Ez a korai lazítás ütött vissza, amikor kitört a pandémia Olaszországban.

Olaszországban láthatatlanul terjedt a vírus: február 21-én az esetszám háromról ugrott húszra, másnap húszról 62-re. Február 24-én érte már legalább 50

ezer fertőzött volt Észak-Olaszországban. Ekkor 2500 személynek kellett volna a régióban intenzív ellátást kapnia, azonban akkor Lombardiában 500 fő állami és további 160 fő magánegészségügyi ellátására volt csak kapacitás.

Az olaszok március 8-án rendeltek el karantént a pandémia észak-olasz gócpontján. A késlekedés sokszorosára súlyosbította a járványhelyzetet, ráadásul az európai lakosság alábecsülte a vírus jelentette veszélyeket, hiszen évtizedek óta nem sújtotta komoly járvány a relatív jó anyagi létben élő polgárokat.¹³ Március közepére Európa jelentős része kijárási korlátozásokat vezetett be és a közintézmények többsége bezárásra került, a nyilvános rendezvényeket törölték, a munkatársak többsége távmunkára állt át. Horvátországban március 13-án zártak be az iskolák. Ott a járványügynek sikerült fenntartani a védelem első vonalát, azonosítani és elkülöníteni az ismert eseteket még március elején, még mielőtt exponenciálisan emelkedni kezdett volna az esetszám, majd bevezették a társadalmi elkülönülés óvintézkedéseit a terjedés lassítása érdekében.¹⁴

Franciaországban március 14-én zártak be a könyvtárak, a párizsi könyvtárak esetében a kölcsönzések automatikusan hat héttel meghosszabbodtak. A távmunka miatt a francia nemzeti könyvtár reprográfiai szolgáltatását jelentős korlátozásokkal tartották fent, a kötelezpéldányok fogadása és a digitalizálás teljes mértékben leállt, ám a webarchiválást tudták folytatni. A francia kulturális örökség nemzeti digitális portálja, a *Gallica* vált a francia kultúrsektor legfőbb online szolgáltatásává a járvány ideje alatt.¹⁵

Az Amerikai Egyesült Államokban február 29-én történt az első bizonyítottan koronavírusos haláleset, március 17-én – addig példátlan módon – az Amerikai Könyvtárak Egyesülete (továbbiakban: ALA) országszerte a könyvtárak bezárására tett javaslatot.¹⁶ Április 1-étől az USA 34 államában vezették be az úgynevezett „*shelter in place*” direktívát (amely hasonló a hazai *#maradj otthon!* kampányhoz), amelynek célja a társadalmi elkülönülés a koronavírus terjedésének lassítása érdekében. Rekordmennyiségű ember maradt otthon távmunkában vagy munkáját elveszítve, ami jelentős gazdasági válsághoz vezetett, veszélyeztetve egyes könyvtárak fenntartását is.¹⁷ A könyvtáros szektor védelme érdekében az üzleti szféra, a kormányzat és az oktatásügy döntéshozói kérték a kongresszustól a COVID-19 által negatívan sújtott könyvtárak megsegélyezését. Az ALA által ez ügyben közzétett nyílt levélhez a Kutatókönyvtárak Egyesülete (Association of Research Libraries - ARL)

is csatlakozott. A szövetségi kormány segélye (az úgynevezett CARES törvény), a Múzeumi és Könyvtári Szolgáltatások Intézete (továbbiakban: IMLS) közvetítésével járult hozzá a szakkönyvtári hálózat fennmaradásához, különös tekintettel a könyvtáros munkahelyek megtartásának fontosságára.¹⁸ Az USA-ban – és gyakorlatilag mindenhol a világon – a könyvtárosok újraértékelték munkakörüket és a feladatokat a távmunka tekintetében is. A váltás főként műszaki kihívásokat jelentett: a szélessávú net már kevésbé probléma, ellenben a VPN kapcsolatok és a távoli elérés biztosítása több kihívást jelentett. Kommunikáció tekintetében a videokonferencia rutinná vált, néhány népszerű szoftver használatát jelentősen megnövelte a pandémia (Zoom, WebEx, Microsoft Skype és Teams).¹⁹

Az Egyesült Királyságban március 23-án zártak be a könyvtárak, néhány kritikus fontosságúnak ítélt felsőoktatási- és szakkönyvtár, valamint a hátrányos helyzetűek ellátásában létfontosságú szerepet vállaló közkönyvtár kivételével.²⁰ Globális szinten a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Library Associations and Institutions, a továbbiakban: IFLA) tart fent egy nagyszabású információs oldalt, ahol a koronavírus és a könyvtárügy minden elképzelhető kapcsolódási pontján gyűjtik és fordítják angolra a nemzetközi szinterről beérkező háttérinformációkat.²¹

A járvány alatt a könyvtárak nem csupán távszolgáltatást nyújtottak a társadalom számára, illetve távmunkában gondoskodtak a háttérmunkákról. Számos könyvtár a járvány történelmi pillanatát felismerve gondosan elkezdte archiválni a történéseket, gondolva az utókor kutatóira. Az Egyesült Államok nemzeti könyvtára, a Kongresszusi Könyvtár térképészeti osztályának munkatársai a járvány alatt folyamatosan térképen követték és archiválták a COVID-19 terjedését.²² Ezen felül a pandémia idején a Kongresszusi Könyvtár külön hangsúlyt fektet a kordokumentumnak tekinthető anyagok hosszú távú megőrzésére. Az elsők között *Camilo José Vergara* urbánus-fényképész fotóit tették közzé virtuális kiállításuk keretében. Az amerikai nemzeti könyvtár munkatársai távmunkában keresik és javasolják a tartósan archiválható webállományokat, elsődlegesen kormányzati információs oldalakra és művészeti honlapokra helyezve a hangsúlyt. Az Ázsia-osztály kínai nyelvű nyomtatott anyagokat szerzett be a járvány kordokumentumaiként.²³ A *British Library* például a BBC Radio 4 hallgatóinak a koronavírus-járvány idején szerzett tapasztalatait archiválja. A *PM* rádióműsor

COVID Krónikák című programjában a brit nemzeti könyvtár vezető kurátora felajánlotta, hogy a nemzeti könyvtár kordokumentumként megőrzi ezeket a személyes beszámolókat.²⁴

A magyar nemzeti könyvtár – Könyvtári Intézet tájékoztató tevékenysége a pandémia első hullámának időszakában

Magyarországon március elején már közbeszéd tárgya volt, hogy napok kérdése, és hivatalosan is megjelenik a COVID-19 az országban. A hazai könyvtárak némelyike már a hivatalos, március 16-án elrendelt zárvatartás előtt bezárt a nyilvánosság előtt – például az MTA Könyvtár és Információs Központ már március 14-én, egy időben az európai intézmények többségével.²⁵

Az Országos Széchényi Könyvtárban (továbbiakban OSZK) március 10-étől kezdve felfüggesztették az összes rendezvényt, beleértve a 15 fő feletti létszámmal tartandó saját megbeszéléseket is, majd elrendelte a főigazgató az olvasók és látogatók számára a március 14-i, szombati zárvatartást.

Az ezt követő időszakban a Könyvtári Intézet (továbbiakban: KI) munkatársai többek között folyamatosan szemlézték a nemzetközi információforrásokat, és tájékoztatást adtak közre a COVID-19 könyvtárügyi vonatkozásairól. A járvány alatt elkészített háttéranyagok a KI honlapján az *Információs Szolgáltatás* menüpont alatt, az *Információk a könyvtárak újranyitásával kapcsolatban* és *A járványügyi helyzet kezelése a könyvtárakban* almenükben tekinthetők meg, valamint a KI online dokumentumtárában is archiválásra kerültek korlenyomatként az utókor számára. 2020. március 21-én elsőként *Dienes Éva*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Sárkányos Gyerekkönyvtárának vezetője által írt ajánlást tették közzé a KI honlapján, amelyben összegezte némi bátorítás keretében az új helyzet keltette kihívásokat (online könyvtári szolgáltatások és a távoktatás támogatása), számos már működő hazai példát az online járvány alatti rendezvényekre, valamint felhívta a figyelmet az online szolgáltatók kedvezményes és térítésmentes akcióira.²⁶ Március 23-án a hónap elején indult, a KI által működtetett *Könyvtárak.hu* információs portálon – amelybe integrálásra került a Nyilvános Könyvtárak Jegyzéke és a Magyarországi Könyvtárak Adatbázisa is – infografikával illusztrált tájékoztató készült a könyvtárak koronavírus alatti szolgáltatási portfóliójáról.²⁷ A KI felhívást is intézett a hazai

könyvtárakhoz, hogy tegyék közzé a pandémia alatt is elérhető szolgáltatásaikat, így ezek a könyvtárak nyilvántartásában látványos ikonnal külön megjelölésre kerültek.²⁸ Március 24-én – hasonlóan több külföldi példához – a nemzeti könyvtár szakmai folyóiratai, a *Könyvtári Figyelő* és a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* legfrissebb számai is szabadon hozzáférhetőkké váltak online felületeiken.²⁹ A Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtára (továbbiakban: KSZK) március 25-én készítette első vilámkörképét a járvány alatt jelentkező könyvtárügyi trendekről, amelyet fokozatosan bővülő tartalommal számos további követett a következő hetekben.³⁰ Március 31-én *Szabó Piroska*, a KSZK munkatársa hiánypótló beszámolót készített a járvány gócpontjául szolgáló Bergamói könyvtári hálózat pandémia alatti szolgáltatásairól.³¹ Szintén ekkor kapott választ – és tette közzé az Intézet – a Nemzeti Népegészségügyi Központ Járványügyi és Infekciókontroll Főosztályának állásfoglalását a könyvek házhozszállítására és igény szerinti könyvcsomagok összeállítására vonatkozó egészségvédelmi intézkedésekről. Ennek értelmében hangsúlyozták az átadás/átvétel lehetőleg online adminisztrációját, valamint a személyes átadás során a megfelelő óvintézkedések (maszk-, kesztyűhasználat, fertőtlenítés) betartását.³² Április 6-án a KSZK munkatársai egy újabb részletes összefoglalóval jelentkeztek a könyvtárügy COVID-19 alatti trendjeiről, kitérve immáron a hazai tapasztalatokra is a lakossági tájékoztatás, az online szolgáltatások és a kreatív internetes rendezvények, foglalkozások jellegzetességeit taglalva. A tanulmány mellékleteként egységesített terminológiát használó táblázat készült a téma összefoglalása céljából. Ez utóbbi április 21-én frissült utoljára.³³ Április 8-án a KSZK munkatársai online ajánlót készítettek a járványhelyzet alatt ingyenesen elérhetővé vált online szolgáltatásokról.³⁴ Ebben a témában egy teljesség igényével készült nyilvántartást készítettek az EISZ Nemzeti Program munkatársai is, amely átfogó nemzetközi képet adott a veszélyhelyzet alatt szabadon elérhető tudományos és oktatási digitális forrásokról.³⁵ Április 17-én a KI Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának (továbbiakban: KSZO) munkatársai video-interjúsorozatot indítottak, amelyben határon túli magyar könyvtárak vezetői számoltak be a pandémia alatti tapasztalataikról.³⁶ Szintén ugyanekkor indult a KSZO *Virtuális Országjárás* című rovata, amelyben megyék szerinti bontásban mutatták be a hazai könyvtárak ebben az időszakban végzett tevékenységét a vezetőkkel folytatott interjúk alapján, valamint egy kérdőíves

felméréssorozat eredményeit ismertetve.³⁷ Április 23-án a KSZK hiánypótló írást tett közzé a könyvtári dokumentumok fertőtlenítését illető kérdésekről. A szakirodalmi szemlét az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorainak – *Érdi Marianne* és *Vilcsék Andrea* – szakvéleménye egészítette ki, hangsúlyozva, hogy csak szakember végezheti károsodás nélkül a könyvtári dokumentumok bármilyenű fertőtlenítését, de a dokumentumok a járványügyi szakemberek által meghatározott maximális időben történő elzárása biztosan semlegesíti az esetleges kórokozókat.³⁸ Április végére a KI által készített tájékoztató anyagok elemei angolra fordítva felkerültek az IFLA COVID-19 és a könyvtárügy kapcsolatát feltáró törzsanyagába.³⁹ Április 29-én publikálta a KI a honlapján *A kibontakozás útjai: szolgáltatások és újranyitási tervek a világ könyvtáraiban* címmel a koronavírus alatti tájékoztató tevékenység legambiciózusabb szemlét, amely számos nyelvterületről gyűjtötte be a könyvtárak újranyitásának terveit. Annak érdekében, hogy minél szélesebb legyen az áttekintés, a KI szakemberein kívül *Rózsa Dávid* főigazgató mozgósította az OSZK széles körű nyelvtudással bíró további munkatársait, így az angol, német, olasz nyelvterületek adatai mellett megjelenhettek az összegzésben a lengyel, finn, francia, horvát, görög stb. példák is. OSZK alábbi munkatársai és önkéntesei vettek részt a tanulmány készítésében: *Bódog András, Dancs Szabolcs, Deák László, Fazokas Eszter, Feimer Ágnes, Földesi Ferenc, Hangodi Ágnes, Hegyközi Ilona, Kádár Krisztina, Konrád Eszter, Kovács Eszter, Kürti Afrodité, Lengyel Szilvia, Mann Jolán, Sághe Ilona, Sirató Ildikó, Szabó Piroska, Tóth Béla István, Zsupán Edina*.⁴⁰ Az eredetileg megjelent tartalom heti szinten került kiegészítésre és frissítésre a KI honlapján, egészen az OSZK június 16-ai újranyitását követő hétig, amikor lezártuk a gyűjtést.⁴¹ Május 7-én a KI munkatársai részletes összeállítást készítettek a járványt kísérő álhír-jelenségről, az úgynevezett infodémiáról.⁴² Június 2-án a KI és az OSZK munkatársai a szakmai szervezetek publikációinak szemlélésével egy újabb összeállítást adtak közre a koronavírus várható hatásairól a könyvtárügy, illetve az olvasás/könyvpiac terén.⁴³ Június 26-án a KSZK beszámolt az Egyesült Államokban zajló laboratóriumi tesztekéről, amely igazolták, hogy a leggyakoribb könyvtári dokumentumok felületén valóban három napon belül eltűnik a vírus.⁴⁴ Egy frissen indult ötrészes sorozat keretében a témához kapcsolódóan összefoglalót készítettek és publikáltak a *Beyond the Horizon*⁴⁵ című online beszélgetés-sorozatról, amely

a nemzetközi könyvtárügy öt innovátorát szólaltatta meg a szakterület COVID-19 járvánnyal kapcsolatos kihívásait elemezve.⁴⁶ Július 1-én a KSZO friss áttekintő tanulmányt készített a hazai könyvtárak újrainításáról.⁴⁷

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a koronavírus-járvány kapcsán Magyarországon a Könyvtári Intézet a kezdetektől vállalta a könyvtárszakma tájékoztatását. A legtöbb országban ezt a feladatot a könyvtárszakmai szervezetek, illetve globálisan az IFLA látta el, amellett, hogy az egyes könyvtárak saját mikrokozmoszukban szolgálták hiteles információközvetítő „világítótornyoként”. Utóbbira itthon is számos példa volt.

Könyvtári szolgáltatások a pandémia idején

Mivel Bergamo vált a COVID-19 európai gócpontjává, a helyi könyvtárak pandémia alatt alkalmazott intézkedései, szolgáltatásai egyfajta modellként tekinthetők a könyvtárügyben, hasonlóan a tanulmány elején említett kínai gyakorlathoz. Az egyes régiókban eltérő módon működő (centralizált vagy decentralizált) könyvtári rendszerek teljes mértékű összehasonlítása nem megoldható, ezért egyedül az egyes szolgáltatások szintjén érdemes megvizsgálni a könyvtárak pandémia alatti működését. Az alábbiakban olyan egyetemes jellegzetességek kerülnek bemutatásra, mint a közös nevezőnek tekinthető online szolgáltatások, a hiteles információszolgáltatás, az egyszerűsített elektronikus beiratkozás, valamint az online térben tartott közösségépítő foglalkozások, számos egyéni példával illusztrálva. A válogatás nem teljes körű, elsősorban a Könyvtári Intézetnek a pandémia első hulláma során végzett információgyűjtésén alapul, kiegészítve az azóta napvilágot látott újdonságokkal.

A könyvtárak szociális funkciója

A koronavírus igen látványosan rámutatott a társadalmi egyenlőtlenségekre is. A digitális szakadék jelensége különösen negatívan érintette azokat, akiknek nincs otthoni internet-előfizetésük. Számukra sokszor a könyvtár jelenti az egyetlen helyet, ahol elérhetik a világhálót. Hasonlóan negatív hatást figyelhetünk meg a könyvtárak oktatássegítő szerepével kapcsolatban, különösen az alacsony jövedelmű családok esetében. Az Egyesült Államok könyvtáraiban bevett gyakorlat az iskolai szünetekben a rászoruló gyerekek étkeztetése, a kényszerbezárásokkal e szerepkör

betöltése is problémás. A hajléktalanok is egy biztos menedék és ingyenes higiéniai létesítmények nélkül maradnak, hiszen sok amerikai közkönyvtár ezt jelenti a nincstelen rászorulóknak számára.⁴⁸

A digitális szakadék problematikájának kezelését a könyvtárak a járvány ideje alatt is igyekeztek megoldani. New York államban szélessávú internet-hozzáférést biztosítottak könyvtári terminálokon az álláskeresőknél előzetes bejelentkezést követően.⁴⁹ Jellegző megoldás, hogy a digitális szolgáltatásokon túlmutatóan a könyvtárak publikus WiFi-je továbbra is üzemel a könyvtárpépület közelében, így közterületről is hozzáférhető bárki számára.⁵⁰ A közterületi WiFi-szolgáltatás extra hotspotok telepítésével bővíthető, amire szintén számos példa van. A Virginia állambeli Williamsburgi Regionális Könyvtár a bookmobile-nak nevezett mobilkönyvtári szolgáltatásba integrálta a WiFi-hotspotokat. Ezek a könyvtáros kiskocsik jól megközelíthető helyeken leparkolva biztosítanak ingyenes közterületi internet-elérhetőséget. Mivel az Egyesült Államokban a lakosság megközelítőleg 6%-a – mintegy 19 millió ember, közülük 14,5 millióan élnek vidéken – még mindig nélkülözni kényszerül a szélessávú internet-elérhetőséget, ezek a szolgáltatások rendkívüli fontossággal bírnak. A probléma megoldása érdekében az IMLS közvetítésével a *Library Services and Technology Act* (LSTA) és a már említett CARES törvény jóvoltából részesülhetnek a könyvtárak a szövetségi kormány támogatásában, így a szükséges műszaki felszerelésekre forrásokhoz tudnak jutni.⁵¹

A könyvtárak szociális funkciója a közösségi alkotótérrel (makerspace) rendelkező könyvtárak esetében úgy erősödött meg a járvány alatt, hogy saját gépparkjuk bevetésével különböző védőfelszerelések, például műanyag arcpajzsok nyomtatásával segítettek.⁵² Magyarországon erre jó példa Békéscsabán a Békés Megyei Könyvtárban működő Kollabor pajzsnyomtatása a zárvatartás alatt.⁵³

A járványból eredő gazdasági válságban állásukat veszített olvasók számára is próbáltak segíteni a könyvtárak telefonos és e-mailes foglalkozásokkal, amelyek során az önéletrajzírást, álláskeresőt és az interjúzást gyakorolták. Több amerikai könyvtár többnyelvű YouTube oktatóvideókkal közvetített álláskereső praktikákat.⁵⁴

A könyvtárak hagyományos társadalmi funkciója az oktatás támogatása. Ezt a feladatot szolgálja mind a hagyományos, mind a digitális gyűjteményük jelentős része, a szervezett, az iskola és a könyvtár együttműködésében megvalósuló foglalkozásaik, il-

letve a rendezvények. A járvány idején ezt a feladatot is kizárólag online módon kellett megoldaniuk. Erre jó példa a kecskeméti Neumann János Egyetemi Könyvtár és Információs Központ. Az ott dolgozó könyvtárosok tapasztalata szerint oktatói oldalról megnőtt az elektronikus könyvtárközi kérések és az adatbázisokból hozzáférhető cikkek iránti kereslet. A könyvtár ezért külön, folyamatosan frissített távoktatási weboldalt is létrehozott, valamint az adatbázisokhoz készítettek online segédleteket.⁵⁵ Az amerikai könyvtárak mély társadalmi beágyazódására jó példa említhető San Franciscóból. Ott, amikor elrendelték az otthonmaradást, és az iskoláknak igényük támadt a tanulóknak szánt további oktatási források felkutatására, természetesen a könyvtárakhoz fordultak segítségért. A város egyesített iskolakörzete kiváló kapcsolatot ápol a San Franciscói Közkönyvtárral, 2017 óta például minden diák – mintegy 61 ezer általános és középiskolás tanuló – automatikusan jogosult olvasójegyre. A könyvtár az OrangeBoy Savannah szoftverének segítségével feltérképezte és az olvasójegyekkel összekötötte e célcsoportnak az e-mail-címeit, így lehetővé vált a gyerekek tájékoztatása a könyvtári olvasójegyek használatáról, az elektronikus hozzáférés lehetőségeiről és a digitális forrásokról.⁵⁶

Online könyvtári szolgáltatások

A karantén elrendelését követően bezártak a könyvtárak a többi közintézménnyel egyetemben. A Bergamói könyvtári hálózat felfüggesztette a helyben elérhető szolgáltatásait, az előjegyzéseket és a könyvtárközi kölcsönzést is. Az online szolgáltatások elérését megkönnyítették, lehetővé téve az e-mail-es beiratkozást a személyes adatok, valamint a személyi igazolvány és egy lakcímet feltüntető igazolvány befotózott, beszkenelt változatának megadásával. A beiratkozott olvasók jelszavas azonosítást követően nyertek hozzáférést a könyvtári hálózat elektronikus gyűjteményéhez, e-könyvekhez, hangoskönyvekhez, zenékhez, elektronikus sajtótermékekhez, valamint számos egyéb szórakoztató, oktató és ismeretterjesztő jellegű digitális tartalomhoz.⁵⁷ Az olasz példából jól leolvashatók a pandémia alatti online könyvtári szolgáltatások általános jellegzetességei. Az időszak gyakorlatilag az évtizedek óta épülő digitális könyvtári gyűjtemények és szolgáltatások erőpróbája volt. Hatalmas hangsúly helyeződött az olyan központi, országos digitális szolgáltatásokra, mint a már említett francia *Gallica*, a magyar *Hungaricana*, *MaNDA*,

az OSZK – és gyakorlatilag minden nemzeti könyvtár – online gyűjteményei, elektronikus könyvtárai, virtuális kiállításai. Ki-ki a maga módján promotálta ezek meglétét, a bennük rejlő lehetőségeket, kihasználva a rendelkezésre álló online kommunikációs csatornákat, illetve a partnerek – online és nyomtatott sajtótermékek, rádió és televíziócsatornák – támogatását. Az országos szolgáltatások mellett az egyes könyvtárak kisebb, egyedi gyűjteményei is jobban reflektorfénybe kerülhettek.

Az egyesült államokbeli könyvtárak e-könyv kölcsönzése csupán 5%-át teszik ki a kölcsönzéseknek. A nyomtatott könyv örökifjú népszerűsége mellett a legfőbb hátráltató tényező az e-bookok egyidejű használatának korlátozása és a kölcsönzésre elérhető címek kisebb választéka. Mindezek miatt jelenleg még az elektronikus kölcsönzés nem tudja kiváltani a hagyományos kölcsönzést.⁵⁸ Ahogy a járvány kitörésekor az amerikai könyvtárak fizikai bezárkózásra kényszerültek, a költségvetést egyre inkább átcsoportosították az e-könyvek, audiovizuális dokumentumok beszerzésére, hogy ily módon szolgálják használóikat. Az amerikai könyvtárak körében igen népszerű, az intézményeknek e-könyveket szolgáltató vállalat, az OverDrive ügyvezetője szerint rekordot döntött a szolgáltatásuk igénybe vétele a karantén idején. Ez megmutatkozott eddig sosem tapasztalt nagyságú kölcsönzési, hosszabbítási statisztikákban, illetve az új felhasználók számának gyarapodásában. A járvány előtt trendszerűen arat növelő és a könyvtári digitális kölcsönzés elé újabb gátakat emelő nagy kiadók jelentős része enyhített a felhasználási feltételek terén. A Macmillan március 17-én felhagyott ellentmondásos embargójával az új e-könyvek könyvtári felhasználását illetően, és az árakat is csökkentették. A HarperCollins 800 új és 300 régebbi címmel bővítette cost-per-circulation katalógusát, amely szerint csak akkor kell fizetni a szolgáltatóknak, ha kikölcsönzik az adott elektronikus könyvet, továbbá június elsejéig kedvezményt is biztosított, ahogy a Penguin Random House is féláras egyéves előfizetéssel reagált a hirtelen támadt új igényekre.⁵⁹ További gond a digitális szolgáltatással, hogy egyrészt nem jár plusz bevétellel a könyvtárak számára, másrészt a digitális szakadék sújtotta rászorulókat kimaradnak a szolgáltatásból. A kizárólagos digitális könyvtári szolgáltatás további negatív következménye, hogy ha megszokják az emberek, akkor egy idő után a szolgáltatást magához a konkrét felülethez (pl. Az Overdrive Libby nevű applikációja az Egyesült Államokban, vagy akár a Hungaricana/

ADT Magyarországon) kezdik el kötni, és nem a szolgáltató könyvtár intézményéhez.⁶⁰

A képregények népszerűsége új trend az amerikai könyvtárakban – olyannyira, hogy az ALA-n belül 2019-ben *Graphic Novel and Comics Round Table* (GNCRT) néven hivatalos szervezet alakult ennek képviselőjére –, ám mind a szaküzletek, mind a könyvtárak megszenvedték a járványügyi intézkedéseket, amikor bezárára kényszerültek, ezért a kiadók is leállították az új kiadványok megjelenését. A GNCRT gyorsan reagált erre, és forrásjegyzéket állított össze az online elérhető képregényekről, valamint webináriumokat is szervezett. A GNCRT újonnan megválasztott elnöke, *Alea Perez* (aki az Elmhursti (III.) közkönyvtár gyermekrészlegének vezetője) érdekes tapasztalatokat osztott meg a gyerekek könyvtárhasználati – és képregény-olvasási – szokásait illetően. Meglehető módon ők általában nem digitálisan olvasók, a nyomtatott kiadványokat preferálják, ám a kényszerbezárás alatt az ő esetükben is 200%-kal megnőtt az elmhursti könyvtár által igénybe vett Hoopla digitális tartalomszolgáltató kihasználtsága. Az Overdrive esetében azonban nem elhanyagolható a felmerülő költségtöbblet a legnépszerűbb dokumentumoknál, ugyanis a szolgáltató felé kölcsönzésenként kell fizetni, így a legnépszerűbb címek ára több lehet annál, mint amit a könyvtár esetleg vállalni tud. Ezt nehezíti a nem túl pozitív kiadói hozzáállás a könyvtárak irányába. A Macmillan kiadó az embargóját arra hivatkozva vezette be, hogy a könyvtári kölcsönzések negatív hatással voltak a könyveladásokra. Az embargót a járvány miatt törölte ugyan a szolgáltató, de a probléma hosszú távon továbbra is megmarad a tengerentúli könyvtárügyben.⁶¹

A *The New York Times* cikkében *Anthony W. Marx*, a New York Public Library elnöke arról ír, hogy a könyvtáraknak változniuk kell, még több digitális szolgáltatást kell nyújtaniuk. A New York-i Közkönyvtár is évek óta építi digitális szolgáltatásait. Az ideiglenes bezárás 864%-os növekedéshez vezetett a könyvtár SimplyE elnevezésű e-könyvolvasó applikációjához használt digitális olvasójegyek kiváltásában.⁶² Egy New York méretű metropoliszban, ahol a híradások szerint ráadásul komoly pánikhangulat alakult ki a járvány miatt a lakosság körében, érthető a hirtelen támadt érdeklődés minden online szolgáltatás iránt, beleértve a könyvtáriakat is. Azonban ennek ellentétére is láthatunk példát. Egy, a *Library Journal* folyóirat és a *SOLUS UK* informatikai cég által rendezett webináriumon a Clevelandi Közkönyvtár által működtetett CLEVNET könyvtári hálózat sta-

tisztikája szerint, ellentétben a nemzetközi trendekkel, csupán kis mértékben növekedett az online kölcsönzés mértéke a márciusi bezárás, s ennél fogva a fizikai kölcsönzés leállása óta. Egyes helyeken úgy tűnik, hogy a fizikai szolgáltatások kényszerszünete ellenére sem sikerült az online térben új használókat szerezni, vagy a meglévőket online kölcsönzésre átszoktatni.⁶³

Az elektronikus szolgáltatók világszerte kedvezményes, esetleg térítésmentes hozzáférést biztosítva reagáltak a járványhelyzetre. A ProQuest például több mint 50 kiadóval együttműködésben biztosított korlátozás nélküli hozzáférést könyvtáraknak *EBook Central* nevű szolgáltatásukhoz.⁶⁴ Itthon – sok más kiadóhoz és intézményi archívumhoz hasonlóan – például az Arcanum ideiglenes térítésmentes hozzáférést biztosított az *Arcanum Digitális Tudománytár*hoz (ADT), és az Akadémiai Kiadó is a *SZAKTÁRS*-hoz.⁶⁵ A koronavírus-válság legfőbb tanulsága, hogy a jelentősen megnövekedett igény és a kényszerhelyzet elősegítette a digitális szolgáltatások gyors fejlesztését. A válsághelyzetre adott megoldások minden másnál jobban alátámasztották az évtizedek óta zajló digitalizálási folyamatok létjogosultságát. Bebizonyosodott, hogy a műszaki infrastruktúrát még jobban meg kell erősíteni, tesztelni kell minden katasztrófamegelőző és elhárító folyamatot, biztosítani kell az adatok biztonsági másolását és a redundáns rendszerek működőképességét. Amerikai könyvtárosok véleménye szerint nem elképzelhetetlen a távmunka adaptálása annak érdekében, hogy több rugalmasságot biztosítson az intézmény a munkavállalóknak, negálva a napi közlekedés által elvesztegetett időmennyiséget.⁶⁶

Közösségi terek az interneten

A távmunkára átállással és az online szolgáltatások kínálásával nem szűnt meg a könyvtárak közösségi funkciója, csupán átalakult, azok a foglalkozások, csoportos rendezvények is átkerültek a kibertérbe, amelyeknek eddig a könyvtár épülete adott otthont. A közösségi média alkalmazásával a legkönnyebb rendezvényeket tartani az online térben a karantén idején. A Facebook Live és Stories elnevezésű szolgáltatásai, az Instagram, a Discord, a Zoom, a GoToMeeting és a YouTube a közkönyvtárak által leginkább használt felületek. Szinte egyik nappól a másikkra kezdtek el a könyvtárak világszerte online mesefelolvasásokat, könyvklubokat tartani. Igen változatos programkínálatot állítottak össze a

könyvtárak: Facebookos könyvajánlóktól kezdve a különféle hobbifoglalkozásokon át a klasszikus zenét játszó zenekarok élő online koncertjéig terjedt a paletta. Sokan a használókat is alkotásra bátorították, írói pályázatokkal például. Pandémia-írások születtek ily módon novellák, versek és elbeszélések formájában. A Wisconsin állambeli Marathon Megyei Közkönyvtár hetente a könyvtár blogján és közösségi médiafelületén tette közzé az olvasók alkotásait. Népszerű programok voltak a digitális szabadulósobák és virtuális társasjátékok (pl. Dungeons & Dragons szerepjáték), a texasi Pottsbóroban arra is volt példa, hogy a könyvtár parkolójában az olvasók az autójuk biztonságában tudtak Super Mario videójátékkal játszani, ekkor a játék képét egy hatalmas pótkocsira vetítették ki.⁶⁷

Magyarországon a könyvtárak virtuális közösségi funkciója követte a nemzetközi trendeket. A hazai könyvtárak többsége évek óta aktív valamelyik (vagy akár szimultán több) közösségi médiaplatformon, így ezeken tudtak kapcsolatban maradni olvasóikkal. Online könyvajánlók, irodalmi programok, rendezvények, játékok, hobbifoglalkozások a magyar könyvtárak virtuális eszköztárának is mindennapos részei lettek. Szintén a nemzetközi gyakorlathoz hasonlóan a hazai könyvtárosok is kivették a részüket a rászorulóknak – főleg az informatikai eszközökkel nem rendelkező idősek – ellátásából: segítettek az önkormányzatok által biztosított védőeszközök szétosztásában, kérésre házhoz szállították. A Könyvtári Intézet által készített országjáró körkép alapján nyerhetünk némi bepillantást a hazai könyvtárak járvány alatti tevékenységébe. A szegedi Somogyi Könyvtár igazgatónöje szerint a korábban tartott képzések előnye most mutatkozott csak meg igazán, mivel ezeknek köszönhetően a korábbinál többen tudják használni az online eszközöket. A Fejér megyei könyvtárosok tapasztalatai szerint a legaktívabb olvasói rétegüket a nyugdíjas korosztály teszi ki, akik a járvány alatt rendszeresen kértek telefonon keresztül távsegítséget, jellemzően számítógéphasználati gondokkal jelentkezve. A második legaktívabb olvasói csoportot viszont a kisgyermekes családok alkotják, őket talán a legegyszerűbb megszólítani a virtuális térben mesefelolvasásokkal, online gyermekfoglalkozásokkal, könyvajánlókkal.⁶⁸

Infodémia

A 17 évvel ezelőtt, egy előző vilá járvány kapcsán David J. Rothkopf által az információ és az epidé-

mia/pandémia szavak összevonásából megalkotott⁶⁹ infodémia kifejezést Tedrosz Adhanom Gebrejeszus, a WHO főigazgatója vezette be a köztudatba egy februári konferencián. Arra hívta fel a figyelmet, hogy a pandémia mellett immár az infodémia – vagyis a járványt nevesítő álhírek özöne – is terjed.⁷⁰ A WHO által meghatározott infodémia kiindulópontja a betegség által közvetett módon előidézett stigma és diszkrimináció, valamint a gyors válaszlépések hiánya is elősegíti az álhírek terjedését, különösen, ha nincsenek megfelelő járványkészültségi tervek. Az információ még a vírusnál is gyorsabban terjed, köszönhetően olyan, többnyire szüretlen közösségi hálózatoknak, mint a WhatsApp, a Facebook, a Twitter, a YouTube, a TikTok, illetve a többi közösségi alkalmazás. A vírussal kapcsolatos hírek többsége még megbízhatatlan és spekulatív jellegű, amelyek összezavarják a befogadókat, szélsőséges esetben pánikot és félelmet is okozhatnak. A fentiek a WHO által infodémiának nevezett jelenség ismertetőjelei. E kihívásra hozta létre a WHO új információs platformját *WHO Information Network for Epidemics – EPI-WIN*⁷¹ néven, amely tanáccsal és irányelvekkel szolgál szakemberek számára, valamint gyűjti is a nemzetközi szintéről beérkező releváns információkat. (A *Wall Street Journal* még egyszerűbb definíciója szerint az infodémia olyan megbízhatatlan információ, ami gyorsan és széleskörűen terjed.) A járványügyi álhírek egyik legkritikusabb következménye az egyes társadalmi csoportokat negatívan érintő megkülönböztetés, legrosszabb esetben támadás. A történelem során a hirtelen felbukkanó járványokat sokszor egy jól elkülöníthető népcsoport „nyakába varrták”. Ez a jelenség most is előfordult.⁷² Az ázsiai kisebbséget több atrocitás is érte világszerte, mikor terjedni kezdett az álhír, miszerint a koronavírus kínai biológiai fegyver. Az infodémia nem csupán társadalmi csoportokra van negatív, megbélyegző hatással, de a gazdaságra is. A mexikói Corona sörmárka – amely jóval régebbi, mint a legelső koronavírus azonosítása – is megsínylette a járványt övező pánikot.⁷³ A koronavírussal kapcsolatos félelmek és a megbélyegzés elleni leghatékonyabb fellépés az oktatás és a hiteles, átlátható tájékoztatás, megbízható forrásokból. Fontos a lakosság motiválása a megelőző intézkedésekre – kézmosás, maszkhasználat, társadalmi távolságtartás – a tájékoztató kampányok során. A legtöbb ország esetében a pandémia alatti hiteles információk szétsugárzását és az álhírek elleni küzdelmet állami feladatnak tekintették. Magyarországon az Operatív Törzs által felügyelt *koronavirus*.

gov.hu weboldal⁷⁴ a hiteles, hivatalos tájékoztatás középpontja, ezen kívül minden médiumon állandó jelleggel zajlott a tájékoztató kampány az egészségvédelmi tudnivalókról. A brit kormány kabinetirodája a közösségi médiát üzemeltető vállalatokkal együttműködésben küzd az álhírek ellen erre dedikált munkacsoportjukkal.⁷⁵ A brit Nemzeti Egészségügyi Szolgálat (NHS) is aktív kampányt indított a COVID-19 tartalmú álhírek ellen, különösen, hogy az álhírek által leginkább veszélyeztetett korcsoport – az idősek – pont a vírus által leginkább fenyegetett társadalmi réteg. (Egy 2014-es tanulmány rávilágított arra a tényre, hogy a 65 éven felüliek kiszolgáltatottabbak az álhírekkel szemben, mint más korcsoportok.) Különösen azok a témák veszélyesek – nem csupán az idősek számára! – amelyekről nincs előzetes ismeretanyag. További veszélyforrás, hogy az utóbbi években igen elterjedt lett e korcsoportban is a közösségi média használata, azonban mivel az évtizedek alatt hozzászoktak az ellenőrzött – és hitelesnek tartott – sajtótermékekhez és tájékoztatáshoz, így hajlamosabbak hitelt adni az ellenőrizetlen közösségi médián terjedő híreknek, mint más korcsoportok. Egy politikai dezinformálást vizsgáló kutatás szerint a 65 éven felüli, egyesült államokbeli polgárok nagyobb arányban osztottak meg álhíreket, mint más korcsoportok. Ezen korcsoport tájékoztatásának első lépése egy direkt őket megszólító hiteles forrás biztosítása: a WHO korábban említett *EPI-WiN* nevű portálja ezt a célt is hivatott betölteni.⁷⁶ Olaszországban is az egészségügyi minisztérium cáfolja a koronavírussal kapcsolatos álhíreket, az álhírek gyűjtése és cáfolata Ausztriában és Németországban is a kormány feladata. A centralizált, álhírek elleni kormányzati fellépés azonban kritikára is buzdítja a felelősségteljes állampolgárokat. Ilyenkor segíthetnek a polgároknak olyan független szereplők, amelyek lehetővé teszik számukra a forráskritika gyakorlását, a rájuk özönlő hírek hitelességének ellenőrzését. Az angol nyelvterületen népszerű tényellenőrző oldalak (mint például a Newsguard) mellett hiteles és objektív szereplőként komoly felelősség hárul a könyvtárakra.⁷⁷ A pandémiával kapcsolatos tájékoztatás, bár elsősorban állami feladat, helyi szinten rendkívül fontos a könyvtárak szerepe a hiteles információk közvetítésében, mivel a társadalom hiteles és pontos információk tárházának ismeri el a bibliotékákat. Az Egyesült Államokban már a *shelter in place* bevezetése előtt – február végétől – a köz- és felsőoktatási könyvtárak egy része COVID-19 témájú használóképzést tartott annak érdekében, hogy tájékoztassanak a betegség-

ról és felszámolják a már ekkor viharos gyorsasággal terjedő téveszméket. Az interaktív szemináriumok, webináriumok mellett a könyvtárak legáltalánosabb tájékoztatási módszere a releváns és hiteles információk helyeket összegyűjtő forrásjegyzékek összeállítása volt,⁷⁸ de a tényellenőrző honlapokhoz irányítás is bevett gyakorlat.⁷⁹ A felsőoktatási és tudományos intézmények szaktudásuk révén hiteles oktatást tudtak biztosítani az álhírek elleni küzdelemhez. Ennek egyik példája a London School of Hygiene & Tropical Medicine-nek a FutureLearnnel partnerségben szervezett, nyílt online kurzusa volt. Március végén, az első interaktív eseményen is több, mint 200 ezer fő vett részt, mintegy 184 országból. A háromhetes kurzus végére 88 ezer hozzászólással bővült a kollektív tapasztalat a járvány kezelését illetően.⁸⁰ Az IFLA évek óta kiemelt figyelmet szentel a könyvtárak álhírek elleni küzdelmének elősegítésére. A pandémiára adott reakcióként a szervezet elkészítette a könyvtárak körében régóta általánosan használt „*Hogyan vegyük észre az álhírt?*” című infografika frissített verzióját, amely nagyobb hangsúlyt helyez a közösségi médián át terjedő téveszmékre.⁸¹ Az ALA honlapján rendszeresen frissített forrásgyűjteményeket tettek közzé mind a járvánnyal, mind a kapcsolódó könyvtárügyi kérdéskörökkel kapcsolatosan.⁸² Az OCLC (1967-től Ohio College Library Center, majd Online Computer Library Center) is készített tartalmaz COVID-19 forrásjegyzéket, amely kiter a könyvtári gyűjtemények távoli elérhetőségének kérdéseire, valamint az OCLC termékeinek e célú optimalizálására.⁸³ A római közkönyvtári hálózat honlapján is hétlépéses útmutató olvasható az álhírek kiszűrésének praktikájáról. Magyarországon a Könyvtári Intézet a nemzetközi trendekre reagálva már 2019-ben a *K2* továbbképzési műhelysorozat egyik műhelynapjának központi témájává emelte az álhírek elleni védekezést.⁸⁴ Mivel az álhírek egyik fő közvetítő felületét a közösségi média jelenti, a nagy informatikai vállalatok is igekeznek megtenni a kellő lépéseket az infodémia kezelésében – több-kevesebb sikerrel. Szerencsére a közösségi média nem csupán álhírek terjesztésére használható: bizonyítékalapú orvosi információk, kutatási eredmények megosztására, népszerűsítésére is hatékony eszköz, amellyel hatékonyan kiemelhető az egészségügyi információ-tájékoztatás társadalmi fontossága.⁸⁵

A könyvtárak újraindítása

Már a járvány várható tetőzését megelőzően kormányzati tervek születtek a közszolgáltatások újraindítása érdekében, és a tetőzést követő hetekben az európai országok többségében újra is indultak ezek a szolgáltatások, így a könyvtárak is kinyitottak. A legtöbb országban 2020 május közepén érkezett el ez a pillanat, de a járvány által kevésbé sújtott olyan államokban, mint például Németország, már április 15-én, Horvátországban és Szerbiában április 27-én kinyithattak a könyvtárak. A Szlovén Egyetemi és Nemzeti Könyvtár április 30-án nyitott. Május elejétől Csehország és a balti államok bibliotékái váltak hozzáférhetővé. Ausztriában, Szlovákiában, Olaszországban május 18-án nyitottak újra a könyvtárak. Június 16-án megnyitotta kapuit az Orosz Állami Könyvtár, illetve Magyarországon a nagy könyvtárak közül elsőként az Országos Széchényi Könyvtár is.⁸⁶ Hazánkban azóta minden megyei hatáskörű városi könyvtár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is kinyitotta kapuit, ahogy a legtöbb városi, felsőoktatási és szakkönyvtár is.⁸⁷ Európában utolsóként az Egyesült Királyságban nyithattak ki a könyvtárak július 4-én.⁸⁸

A világon mindenhol nagyon hasonló intézkedésekkel, fokozatosan történt az újraindítás. Kezdetben minimális helyszíni szolgáltatásokat nyújtottak, korlátozott nyitvatartási idővel, limitált számú használó vihetett vissza a könyveket és kölcsönözhetett újakat előzetes telefonos vagy e-mail-es egyeztetést követően, kiszámítható módon szabályozva ezzel a könyvtári terekben tartózkodó személyek számát, szavatolva a közöttük – az egészségügyi szervek által ajánlott – biztonságos másfél-két méteres távolságot. A szolgáltatást nyújtó személyzet védelmét plexifalakkal vagy műanyag arcpajzsokkal biztosították, és ezen felül a használók és a könyvtárosok számára is kötelező az arc eltakarása. A visszahozott dokumentumokat – legtöbbször 72 órára – elzárják, a fizikai szolgáltatási tereket és munkaállomásokat rendszeresen fertőtlenítik. A helybenhasználat ismételt bevezetésére szintén a fokozatosság elve volt jellemző. Az olvasótermek hetekkel a nyitást követően váltak elérhetővé, a berendezést a biztonságos távolság szavatolásának megfelelően alakították át, az olvasói számítógépes munkaállomások használatát a legtöbb helyen jelentősen korlátozták, előzetes bejelentkezéshez kötve, fertőtlenítéssel az egyes használatok között – esetleg nem is használhatók, mint például az OSZK-ban.⁸⁹

A tengerentúli szakirodalomban az újraindítási tervekkel egyetemben a könyvtári tér kényszerű átalakításának várható trendjeivel is foglalkoznak. A koronavírussal együtt járó óvintézkedések újragondolásra készítetik a közhasználatú terek tervezését rövid és hosszú távon egyaránt. A harmadik hely és a közösségi terek koncepcióját újra kell gondolni az egészség megóvása érdekében. Ez magában foglalja, hogy az átépítéseknél, új könyvtári terek tervezésénél a szűkebb folyosók helyett a minél tágabb terekben fognak gondolkodni a szakemberek. A gyakori és szakszerűen karbantartott légkondicionálás mellett a nyitható ablakok képezte szellőztetésre is hangsúlyt kell helyezni, a könyvtárak külső területein is biztosítani szükséges a kellő távolságot. Irodai környezetben a rugalmasan átrendezhető bútorzat a kívánatos, amely gyorsan átalakítható környezetet tesz lehetővé, szintén kedvezve a munkaállomások közötti biztonságos távolság kialakításának. Új bútorzat esetében célszerű könnyen tisztítható felületeket választani a szövettel borított darabok helyett. Néhány könyvtári szolgáltatás is kiköltöztethető a szabadba, külső térben is ki lehet alakítani olvasóhelyeket és WiFi-hotspotokat.⁹⁰ Az Egyesült Államokban jelenleg is jelentős a járványhelyzet, ám néhány könyvtár már elérte a korlátozott nyitvatartás állapotát. Az újraindítást az IMLS, az OCLC és a Battelle laboratórium által létrehozott operatív bizottság támogatja több céllal. Egyrészt kutatják a koronavírus közgyűteményi munkára gyakorolt hatását, valamint szakmai továbbképzést, útmutatókat biztosítanak a témába vágó potenciális kérdések megválaszolására. Munkájuk első eredménye a tanulmány elején is említett kutatásuk, amelyben igazolták a 72 órás dokumentum-karantén hatásosságát. Jelenleg a 2020 augusztusáig tartó első kutatási fázis zajlik, az első újraindítási segédletek és forrásgyűjtemények publikálását végzik.⁹¹ Az ALA a honlapján forrásjegyzékkel segíti a könyvtárakat, amelyben az egyes intézmények újraindítási terveit, gyakorlatát lehet megtekinteni.⁹² Még a karantén folyamán az ALA tagsága körében végzett felmérés eredménye szerint a válaszadók 37%-a gondolta úgy, hogy júniusban vagy júliusban megkezdhetik az újraindítást. 47%-uk továbbra is bizonytalan az újraindítást illetően. Sokan vélekedtek úgy, hogy a többhónapos kényszer-szünet látható hatással lesz a közkönyvtári szférára, nem lesznek már ugyanazok az intézmények, mint a karantént megelőzően. Az első, legégetőbb kihívás a biztonságos újraindítás feltételeinek megteremtése volt: külső átvételi pontok kialakítása, a használók számának limitálása, a használt dokumentumok 72

órás karanténozása. Komoly nyomás nehezedik a könyvtári személyzetre az új szabályok betartatása – biztonságos távolság és maszkhasználat – miatt is.⁹³ Egy Twitter-folyamban diskurzus folyt arról, hogy az újranyitás során melyek az amerikai könyvtárosok legnagyobb félelmei, és a leginkább emlegetett tényező a bizonytalanság volt: a személyi egészségvédelem, a munkavédelem és munkaterhelés kérdései. További kiszámíthatatlan tényező, hogy maguk az olvasók hogyan fognak reagálni az újranyitás körülményeire. A járvány felnagyította a közkönyvtárak jelentőségét az amerikai közéletben, pusztán azért, mert nincs még egy „alacsony belépési küszöbű” intézmény, amely teret adna ennyi ember találkozásának. A járványból fakadó gazdasági válság azonban mindezt veszélybe sodorja: hiába van nyilvánvaló igény a könyvtárakra a lakosság részéről, ha sorban fizetésképtelenné válnak a fenntartók. A legnagyobb veszélyben a helyi adókból fenntartott városi könyvtárak vannak, hiszen ha csődbe mennek a fizetőképes vállalkozások – különösen a vendéglátóhelyek és a szálláshelyek –, akkor az önkormányzat képtelenné válik a könyvtár finanszírozására. Ezért vált égető fontosságúvá a szövetségi kormányzat beavatkozása.⁹⁴

Összefoglalás

Több könyvtáros szakember szerint – beleértve *Sari Feldmant*,⁹⁵ az ALA és a Közkönyvtárak Egyesületének (PLA) korábbi elnökét, valamint *Marie Østergårdot*, a holland Aarhusi Városi Könyvtár, és annak zászlóshajója, a Dokk1 igazgatóját⁹⁶ – a koronavírus-járvány társadalmi hatásai elbizonytalanítják a közösségorientált könyvtár – a harmadik hely – koncepciójának alapkövét, a személyes találkozást. Ennek egyrészt oka lehet a kórokozótól való túlreagált félelem, az óvintézkedések – plexifalak és maszkok – okozta kommunikációs zavarok vagy pusztán az otthoni kényelemből elérhető online szolgáltatásokkal való maximális elégedettség. Az újranyitás óta eltelt csekély tapasztalatok azt mutatják, hogy ennyire – legalábbis Európában – nem drámai a helyzet, többé-kevésbé visszaálltak a könyvtári szolgáltatások a megszokott mederbe. Ugyanakkor az is látszik, hogy a könyvtárat használók többnyire nem szeretnék nélkülözni a kedvenc helyüket, és örömmel térnek vissza. A British Library hírlevelében megjelent alábbi sorok is ezt mutatják: „Hatalmas köszönet és elismerés mindenkinek a British Library-ban a nagyszerű és nagyon örömteli órákért

a Humántudományi Olvasóteremben. Lenyűgöző az újonnan bevezetett rendszer, minden nagyon tiszta, és hatékony. Örömmel megyek legközelebb is!” – írta egy kutató.⁹⁷

A plexifalak és a szájmáskok, kendők, rendszeres fertőtlenítés és biztonságos távolságtartás másoktól jelentette védelem minden bizonnyal új társadalmi normává válik, nem elképzelhetetlen, hogy az emberek többsége a világjárvány megszűnése után is ily módon fog védekezni a kórokozók ellen, ahogy az a járványok és a légszennyezés sújtotta ázsiai metropoliszokban évek óta megszokott. Mindazonáltal korai lenne biztos következtetéseket levonni a koronavírus könyvtárügyre gyakorolt hatásairól. Szinte bizonyos, hogy még idén egy újabb hullám várható, ha azon is túljutunk jelentősebb negatívabb következmények nélkül, akkor már le lehet majd vonni némi általános jellegű konzekvenciát.

Ami biztos, hogy az évek óta épített digitális könyvtári szolgáltatások a közelmúltban jelentős erőpróbán estek át. Égető fontosságú a megfelelő szolgáltatási infrastruktúra kialakítása és biztos működtetése. A szükség nagy úr – tartja a mondás, így amikor elkerülhetlenné vált, a könyvtárak többsége gond nélkül át tudott állni az otthoni munkavégzésre, amely háttér munkákban – most alkalom adódott régóta halasztott feladatok pótlására – és online tájékoztatásban, szolgáltatásban és foglalkozásokban mutatkozott meg, a könyvtárostársadalom, és a könyvtárhasználók visszajelzése szerint nem is rosszul.

A járvány romboló hatású kísérőjelensége az infodémia, az álhírek rendkívül gyors terjedése. A probléma kezelését már jóval a COVID-19 pandémia kitörése előtt globális feladatként ítélték meg a könyvtárak, eszköztárakat használóképzések, objektív tájékoztatások, hiteles források közzététele képezik. A járvány miatti infodémia következménye minden bizonnyal e feladat fontosságának hangsúlyozása lesz több könyvtár tevékenységében. Mivel a könyvtárak egyik legaktívabb közönségét az idősek teszik ki, akik ráadásul az álhírek szempontjából az egyik legveszélyeztetettebb társadalmi csoport, az ő hiteles, objektív tájékoztatásuk és oktatásuk prioritást érdemel a könyvtári feladatok sorában.

Az egyik legégetőbb kérdés, ami a koronavírushoz köthető, a járvány negatív gazdasági hatása. Az Egyesült Államokban a szövetségi kormány finansziális beavatkozására volt szükség, hogy a könyvtárak jelentős része működőképese maradjon. Ehhez kapcsolódó kérdés a könyvtárak hasznossága a társadalom szemében. A tengerentúlon és Nyugat-Európában ez

nem különösebb probléma a könyvtárak mély társadalmi beágyazódása és általános kulturális jelentősége okán, ráadásul az Egyesült Államokban a szociális ellátószférának is szerves elemét képezik, így a rengeteg új munkanélküli joggal számít az amerikai könyvtárak támogatására az álláskeresésben.

Itt, Közép-Európában is fel kell tennünk, és őszintén megválaszolnunk a kérdést, hogy az elmúlt néhány hónapban sikerült-e maradéktalanul felmutatnunk saját közösségünknek a könyvtárak és szakmánk fontosságát. A jelek szerint igen: akik a járvány előtt aktív könyvtárhasználók voltak, azok akár online, akár a könyvtárosok házhoz látogató és telefonos segítségével a zárvatartás alatt, majd az újrainyitást követően is könyvtárhasználók maradtak. Ha esetleg az újrainyitás óta jelentősen visszaesett az olvasók

száma, a szolgáltatások újragondolása szükséges. A járványtól függetlenül is igen fontos megvizsgálni: gyarapodott-e új használókkal a közönségünk az online szolgáltatásaink révén? Vajon azok is felfedezték-e a könyvtári szolgáltatások erőnyeit, akik eddig kimaradtak belőle? Ezekre a kérdésekre korai még választ adni. Az azonban bizonyos, hogy a könyvtárak, a könyvtári munkatársak rugalmassága, folyamatos alkalmazkodó- és fejlődőképessége lehetővé teszi, hogy az új helyzetekre és igényekre kidolgozott stratégiák, szervezeti és technológiai fejlesztések ne csak növeljék a könyvtári szolgáltatásokat igénybe vevők számát, de egyre erősödjön a könyvtár mint hiteles információforrás társadalmi elismertsége a következő évek folyamán.

Irodalmi hivatkozások

- How libraries are connecting researchers and citizen scientists around the world [blogbejegyzés] == IMLS Blog: Institute of Museum and Library Services, 2020.04.17. Hozzáférhető: <https://www.imls.gov/blog/2020/04/how-libraries-are-connecting-researchers-and-citizen-scientists-around-world> [Megtekintve: 2020.07.24.]
- COVIDSCIMAPS.ORG [online]. Budapest: Pro Sharp – MTA KIK, cop. 2020. Hozzáférhető: <https://www.covidscimap.org/home> [Megtekintve: 2020.08.06.]
- Demographia world urban areas [elektronikus dok.]: Built up urban areas or world agglomerations 16th annual edition. Belleville : Demographia, June 2020. Hozzáférhető: <http://www.demographia.com/db-worldua.pdf> [Megtekintve: 2020.07.24.]
- HUA, Jinling – SHAW, Rajib. Corona virus (COVID-19) „infodemic” and emerging issues through a data lens: the case of China == International Journal of Environmental Research and Public Health [online] 17. (2020) 7. Hozzáférhető: <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph17072309> [Megtekintve: 2020.07.24.]
- HU, Zhiwen [et al.] Infodemiological study on COVID-19 epidemic and COVID-19 infodemic [online] == Preprints, 2020, 2020020380 (doi: 10.20944/preprints202002.0380.v3). Hozzáférhető: <http://dx.doi.org/10.20944/preprints202002.0380.v3> [Megtekintve: 2020.07.24.]
- HUA – SHAW i.m.
- NATIONAL LIBRARY OF CHINA: Facing coronavirus epidemic, chinese library community in action == IFLA weboldala, 2020.04.23. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/node/93039> [Megtekintve: 2020.08.03.]
- Chinese library field active in fight against COVID-19 == IFLA weboldala, 2020. Hozzáférhető: https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/chinese_library_field_active_in_fight_against_covid-19_002.pdf [Megtekintve: 2020.08.03.]
- HUA - SHAW i.m.
- Chinese library field active in fight against COVID-19 i.m.
- HUA – SHAW i.m.
- RUDAN, Igor. A cascade of causes that led to the COVID-19 tragedy in Italy and in other European Union == Journal of Global Health [online adatbázis] 10. (2020) 1. Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Coronavirus Research Database <https://search.proquest.com/docview/2396867980?accountid=27464> [Megtekintve: 2020.07.24.]
- RUDAN i.m.
- RUDAN i.m.
- BÓDOG András – SZABÓ Piroska – MURÁNYI Lajos: Járványügyi körkép a könyvtárügy tükrében == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.04.06. Hozzáférhető: https://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/csatoltfajlok/jarvanyugyi_korkep_kvtarugy_tukerben_fedlappa_0402_2.pdf [Megtekintve: 2020.08.03.]
- ALBANESE, Andrew. Changes loom as public libraries begin to reopen == Publishers Weekly [online adatbázis] 267. (2020) 23., p. 21. ISSN 0000-0019 Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection

- <https://search.proquest.com/docview/2409896324?accountid=27464> [Megtekintve: 2020. 07. 21.] Elérhető még: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/libraries/article/83496-changes-loom-as-public-libraries-begin-to-reopen.html> [Megtekintve: 2020.08.08.]
17. FREUDENBERGER, Erica. Programming through the pandemic = Library Journal [online adatbázis] 145. (2020) 5., p. 14-16. ISSN 0363-0277 Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/2395216246?accountid=27464> [Megtekintve: 2020. 07. 22.] Elérhető még: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=Programming-Through-the-Pandemic-covid-19> [Megtekintve: 2020.08.08.]
 18. AIWUYOR, Jessica. ARL joins business, government, education leaders in call for emergency funding for libraries impacted by COVID-19 [blogbejegyzés] == ARL honlapja, 2020.05.11. Hozzáférhető: <https://www.arl.org/news/arl-joins-business-government-education-leaders-in-call-for-emergency-funding-for-libraries-impacted-by-covid-19/> [Megtekintve: 2020.07.21.]
 19. BREEDING, Marshall. A global crisis may reshape library services == Computers in Libraries [online adatbázis] 40. (2020) 3., p. 9-11. ISSN 1041-7915. Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/2410493363?accountid=27464> [Megtekintve: 2020.07.21.] Elérhető még: <http://www.infoday.com/cilmag/may20/Breeding--A-Global-Crisis-May-Reshape-Library-Services.shtml> [Megtekintve: 2020.08.08.]
 20. BÓDOG – SZABÓ – MURÁNYI i.m.
 21. COVID-19 and the global library field == IFLA honlapja, 2020.08.04. (legfrissebb változat) Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries> [Megtekintve: 2020.08.05.]
 22. TUCKER, Neely. Mapping pandemics at the library [blogbejegyzés] == Library of Congress Blog, 2020.04.23. Hozzáférhető: <https://blogs.loc.gov/loc/2020/04/mapping-pandemics-at-the-library/> [Megtekintve: 2020. 07. 24.]
 23. MALONEY, Wendy. How will we remember COVID-19? [blogbejegyzés] == Library of Congress Blog, 2020.06.25. Hozzáférhető: <https://blogs.loc.gov/loc/2020/06/how-will-we-remember-covid-19/> [Megtekintve: 2020.07.24.]
 24. BÓDOG András [et al.]: Könyvtárak a koronavírus-járványt követő időszakban == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.06.02. Hozzáférhető: https://ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/koronavirus_utan_kvttarak_2.pdf [Megtekintve: 2020.08.05.]
 25. Rendkívüli zárvatartás == MTA KIK honlapja, 2020.03.13. Hozzáférhető: https://konyvtar.mta.hu/index.php?name=h_1_4#20_21 [Megtekintve: 2020.08.03.]
 26. DIENES Éva: Ajánlás könyvtárak, kollégák és olvasók számára a vírus okozta helyzet kezelésére == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.03.21. Hozzáférhető: https://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/hirfajok/pandemia_uj_szolgáltatások_dienes.pdf [Megtekintve: 2020.08.04.]
 27. Könyvtárak a társadalom szolgálatában veszélyhelyzet idején is == Könyvtárak.hu weboldal, 2020.03.23. Hozzáférhető: <https://www.konyvtarak.hu/hirek/konyvtarak-tarsadalom-szolgalataban-veszelyhelyzet-idejen> [Megtekintve: 2020.08.04.]
 28. FEHÉR Miklós. Sürgős kérés a könyvtárakhoz == Könyvtári Intézet weboldala, 2020.03.27. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/hir/kutatasi-es-szervezettefejlesztési-osztaly/surgos-keres-konyvtarakhoz> [Megtekintve: 2020.08.04.]
 29. Elérhetővé váltak elektronikusan a Könyvtári Figyelő és a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros legfrissebb számai == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.08.24. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/elerhetove-valtak-elektronikusan-konyvtari-figyelo-es-konyv-konyvtar> [Megtekintve: 2020.08.04.]
 30. FAZOKAS Eszter – BÓDOG András: Kitekintés a külföldi könyvtárak COVID-19 járvánnyal kapcsolatos gyakorlatára == Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár weboldala, 2020.03.25. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/hir/konyvtartudomanyi-szakkonyvtar/kitekintes-kulfoldi-konyvtarak-covid-19-jarvannyal-kapcsolatos> [Megtekintve: 2020.08.04.]
 31. SZABÓ Piroska. A koronavírus és az olasz könyvtárak – Bergamo megye könyvtári hálózatának szolgáltatásai a járvány idején == Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja, 2020.03.31. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtartudomanyi-szakkonyvtar/koronavirus-es-az-olasz-konyvtarak-bergamo-megye-konyvtari> [Megtekintve: 2020.08.03.]
 32. A Nemzeti Népegészségügyi Központ Járványügyi és Infekciókontroll Főosztályának válasza a „Könyvet házhoz” és a „könyvcsomag összekészítése rendelésre” típusú szolgáltatásokkal kapcsolatosan == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.03.31. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/nemzeti-nepegeszsegugyi-kozpont-jarvanyugyi-es-infekciokontroll-foosztalyanak> [Megtekintve: 2020.08.04.]
 33. BÓDOG – SZABÓ – MURÁNYI i.m.

34. Néhány a járványhelyzet alatt (is) elérhető online forrás == Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja, 2020.04.08. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/hir/konyvtartudomanyi-szakkonyvtar/nehany-jarvanyhelyzet-alatt-elhereto-online-forras> [Megtekintve: 2020.08.04.]
35. A koronavírus-járvány ideje alatt szabadon hozzáférhető nemzetközi szakirodalmi források == EISZ honlapja, 2020.03.19. Hozzáférhető: <http://www.eisz.mtak.hu/index.php/hu/378-a-koronavirus-jarvany-ideje-alatt-szabadon-hozzaferheto-nemzetkozi-szakirodalmi-forrasok.html#online-adatbazis-hasznalati-treningek> [Megtekintve: 2020.08.04.]
36. Koronavírus-járvány idején a határon túli könyvtárakban == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.04.17. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/kutatasi-es-szervezettefejlesztési-osztaly/koronavirus-jarvany-idejen-hataron-tuli-konyvtarakban-0> [Megtekintve: 2020.08.04.]
37. Virtuális országjárás == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.04.17. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/kutatasi-es-szervezettefejlesztési-osztaly/virtualis-orzagjaras> [Megtekintve: 2020.08.04.]
38. BÓDOG András. Könyvtári gyűjtemények fertőtlenítése – villámkörkép == Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja, 2020.04.23. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtartudomanyi-szakkonyvtar/konyvtari-gyujtemenyek-fertotlenitese-villamkorkep> [Megtekintve: 2020.08.04.]
39. A magyar nemzeti könyvtár és a Könyvtári Intézet szolgáltatásaival bővült az IFLA koronavírussal foglalkozó oldala == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.04.28. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/magyar-nemzeti-konyvtar-es-konyvtari-intezet-szolgaltatasaival-bovult-az-ifla> [Megtekintve: 2020.08.04.]
40. A kibontakozás útjai: szolgáltatások és újrainvitási tervek a világ könyvtáraiban == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.04.29. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/kibontakozas-utjai-szolgaltatok-es-ujrainvitasi-tervek-vilag-konyvtaraiban> [Megtekintve: 2020.08.04.]
41. Friss hírek a könyvtárak tervezett újrainvitásáról == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.07.14. (legutolsó verzió) Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/friss-hirek-konyvtarak-tervezett-ujrainvitasarol> [Megtekintve: 2020.08.04.]
42. Álhírek és infodémia a koronavírus korában – mit tehetnek a könyvtárak? == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.05.07. Hozzáférhető: https://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/hirfajlok/alhitek_vegleges.pdf [Megtekintve: 2020.08.04.]
43. A könyvtárak, az olvasás és a könyvpiac lehetőségei a koronavírus-járványt követő időszakban == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.06.02. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/konyvtarak-az-olvasas-es-konyvpiac-lehetosegei-koronavirus-jarvanyt-koveto> [Megtekintve: 2020.08.05.]
44. BÓDOG András. Kutatók igazolták, hogy a három napos karantén követően biztonságosak a könyvtári dokumentumok == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.06.26. Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/kutatoik-igazoltak-hogy-három-napos-karantén-kovetoen-biztonsagosak-konyvtari> [Megtekintve: 2020.08.04.]
45. Beyond the horizon – A new series of inspirational talks from international thought leaders and industry experts == Libraries Unlimited honlapja, 2020.06.10 (első közzététel) Hozzáférhető: <https://www.librariesunlimited.org.uk/news/beyond-the-horizon-a-new-series-of-inspirational-talks-from-international-thought-leaders-and-industry-experts/> [Megtekintve: 2020.08.04.]
46. Információk a könyvtárak újrainvitásával kapcsolatban.: Túl a horizonton – beszélgetések a könyvtárügy nemzetközi innovátoraival == Könyvtár Intézet honlapja, 2020.07.17. (legutolsó verzió) Hozzáférhető: <https://www.ki.oszk.hu/informacioszolgaltatas/informaciok-konyvtarak-ujrainvitasaival-kapcsolatban> [Megtekintve: 2020.08.04.]
47. A könyvtárak újrainvitása a koronavírusjárványt követően == Könyvtári Intézet honlapja, 2020.07.01. Hozzáférhető: https://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/covid_ujrainvitas_0.pdf [Megtekintve: 2020.08.04.]
48. SCHWARTZ, Meredith. Lessons from COVID-19 == Library Journal [online adatbázis] 145. (2020) 4., p. 6. ISSN 0363-0277 Előfizetéssel hozzáférhető: EBSCO Library, Information Science & Technology Abstracts [Megtekintve: 2020. 07. 21.] Elérhető még: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=Lessons-from-COVID-19-Editorial> [Megtekintve: 2020.08.08.]
49. ALDRICH, Rebekkah Smith. What the world needs now == Library Journal [online adatbázis] 145. (2020) 6., p. 14. ISSN 0363-0277 Előfizetéssel hozzáférhető: EBSCO Academic Search Complete [Megtekintve: 2020. 07. 21.] Elérhető még: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=What-the-World-Needs-Now-Sustainability-covid-19> [Megtekintve: 2020.08.08.]
50. BROWN, Wanda K. Libraries adapt amid crisis == American Libraries [online adatbázis] 51. (2020) 5., p. 4. ISSN 0002-9769 Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/240>

- 7564647?accountid=27464 [Megtekintve: 2020.07.22.] Elérhető még: <https://americanlibrariesmagazine.org/2020/05/01/libraries-adapt-amid-crisis/> [Megtekintve: 2020.08.08.]
51. Wi-Fi on Wheels: How – and Why – Libraries are bringing their services into communities [blogbejegyzés] == IMLS Blog: Institute of Museum and Library Services, 2020.05.29. Hozzáférhető: <https://www.ims.gov/blog/2020/05/wi-fi-wheels-how-and-why-libraries-are-bringing-their-services-communities> [Megtekintve: 2020.07.21.]
 52. VECCHIONE, Amy. Maker Spaces #FlattenTheCurve == Library Journal [online adatbázis] 145. (2020) 5., p. 12. ISSN 0363-0277 Előfizetéssel hozzáférhető: EBSCO Academic Search Complete [Megtekintve: 2020. 07. 21.] Elérhető még: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=how-library-maker-spaces-can-flatten-the-curve-covid-19-coronavirus> [Megtekintve: 2020.08.08.]
 53. SZILÁGYI Viktória. Arcpajzsok készülnek a Kollaborban == Behir [online], 2020.04.01. Hozzáférhető: <https://behir.hu/arcpajzsok-keszulnek-a-kollaborban> [Megtekintve: 2020.08.05.]
 54. FREUDENBERGER i.m.
 55. Virtuális országjárás i.m.
 56. SAN FRANCISCO PUBLIC LIBRARY utilizes Savannah to engage students during COVID-19 pandemic [blogbejegyzés] == Library Technology Guides, 2020.04.29. Előfizetéssel hozzáférhető: <https://librarytechnology.org/pr/25119> [Megtekintve: 2020. 07. 24.]
 57. SZABÓ i.m.
 58. BREEDING i.m
 59. ALBANESE, Andrew. Covid-19 outbreak sparks digital shift for public libraries == Publishers Weekly [online adatbázis] 267. (2020) 13., p. 6-10. ISSN 0000-0019 Előfizetéssel hozzáférhető: EBSCO Academic Search Complete [Megtekintve: 2020. 07. 21.]
 60. FELDMAN, Sari. Public libraries after the pandemic == Publishers Weekly [online], 2020.04.17. Hozzáférhető: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/libraries/article/83093-public-libraries-after-the-pandemic.html> [Megtekintve: 2020.08.05.]
 61. MACDONALD, Heidi. Libraries offer access to graphic novels in pandemic == Publishers Weekly [online adatbázis] 267 (2020) 23., p. 57. ISSN 0000-0019 Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/2409896011?accountid=27464> [Megtekintve: 2020. 07. 21.] Elérhető még: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/comics/article/83500-libraries-offer-access-to-graphic-novels-in-pandemic.html> [Megtekintve: 2020.08.08.]
 62. MARX, Anthony W. Libraries must change ==The New York Times [online] 2020.05.28. Hozzáférhető: <https://www.nytimes.com/cdn.ampproject.org/c/s/www.nytimes.com/2020/05/28/opinion/libraries-coronavirus.amp.html> [Megtekintve: 2020.08.05.]
 63. The Library in Your Pocket: Smart solutions for contactless services [webinárium] == Library Journal honlapja, 2020.07.22 <https://www.libraryjournal.com/?event=the-library-in-your-pocket-smart-solutions-for-contactless-services> [megtekintve: 2020.08.08.] (A webinárium regisztrációval utólag megtekinthető.)
 64. PROQUEST. Coronavirus-impacted libraries get unlimited access to ebook central holdings [blogbejegyzés] == Library Technology Guides, 2020.03.18. Hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/2377906788?accountid=27464> [Megtekintve: 2020.07.24.] Elérhető még: <https://about.proquest.com/blog/pqblog/2020/Coronavirus-Impacted-Libraries-Get-Unlimited-Access-to-Ebook-Central.html> [Megtekintve: 2020.08.08.]
 65. Néhány, a járványhelyzet alatt (is) elérhető online forrás i.m.
 66. BREEDING i.m.
 67. FREUDENBERGER i.m.
 68. Virtuális országjárás i.m.
 69. KARVALICS László, Z.: Infodémia == Unesco honlapja, 2020.04.24. Hozzáférhető: <http://unesco.hu/hirek/zkarvalics-laszlo-irasa-infodemia-cimmel-107248> [Megtekintve: 2020.08.13.]
 70. Álhírek és infodémia a koronavírus korában – mit tehetnek a könyvtárak i.m.
 71. EPI-WIN: WHO Information network for epidemics == WHO honlapja, 2020. Hozzáférhető: <https://www.who.int/teams/risk-communication> [Megtekintve: 2020.08.08.]
 72. PATEL, Mohan P. [et al.] Infodemic of COVID-19: More pandemic than the virus == Indian Journal of Nephrology [online] 30. (2020) 3., p. 188-191. Hozzáférhető: http://dx.doi.org/10.4103/ijn.IJN_216_20 [Megtekintve: 2020.07.24.]
 73. HU i.m.
 74. koronavirus.gov.hu [weboldal] Magyarország kormánya, 2020. Hozzáférhető: <https://koronavirus.gov.hu/> [Megtekintve: 2020.08.05.]

75. Álhírek és infodémia a koronavírus korában – mit tehetnek a könyvtárak i.m.
76. COVID-19: Older adults and the risks of misinformation == BMJ [online adatbázis] 2020.03.13. Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Coronavirus Research Database <https://search.proquest.com/docview/2387423472?accountid=27464> [Megtekintve: 2020.07.24.]
77. Álhírek és infodémia a koronavírus korában – mit tehetnek a könyvtárak i.m.
78. SHOENBERGER, Elisa. Librarians fight misinformation on coronavirus == Library Journal [online adatbázis] 145 (2020) 5., p. 11. ISSN ISSN 0363-0277. Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/2395216150?accountid=27464> [Megtekintve: 2020.07.22.] Elérhető még: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=libraries-fight-misinformation-on-coronavirus> [Megtekintve: 2020.08.08.]
79. Libraries are a refuge in times of crisis [blogbejegyzés] == IMLS Blog: Institute of Museum and Library Services, 2020.03.13. Hozzáférhető: <https://www.imls.gov/blog/2020/03/libraries-are-refuge-times-crisis> [Megtekintve: 2020.07.24.]
80. SEALE, Anna C. [et al.] Learning from each other in the COVID-19 pandemic [online] == Wellcome Open Research 2020.05.26. Hozzáférhető: <https://wellcomeopenresearch.org/articles/5-105/v1> [Megtekintve: 2020.07.24.]
81. How to spot fake news – COVID-19 edition == IFLA honlapja, 2020.07.27. (legfrissebb változat) Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/publications/node/93015> [Megtekintve: 2020.08.05.]
82. Libraries Respond: Combating xenophobia and fake news in light of COVID-19 == ALA honlapja, 2020.03.13. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/advocacy/libraries-respond-combating-xenophobia-and-fake-news-light-covid-19> [Megtekintve: 2020.08.05.]
83. OCLC's COVID-19 page brings together resources to help libraries serve their communities during the pandemic [blogbejegyzés] == Library Technology Guides, 2020.03.31. Hozzáférhető: <https://librarytechnology.org/pr/24993> [Megtekintve: 2020.07.24.]
84. Álhírek és infodémia a koronavírus korában – mit tehetnek a könyvtárak i.m.
85. PULIDO, Christina M. [et al.] A new application of social impact in social media for overcoming fake news in health == International Journal of Environmental Research and Public Health [online] 17. (2020) 7. Hozzáférhető: <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph17072430> [Megtekintve: 2020.07.24.]
86. A kibontakozás útjai: szolgáltatások és újrainvitási tervek a világ könyvtáraiban – Friss hírek a könyvtárak tervezett újrainvitásáról i. m.
87. A könyvtárak újrainvitása a koronavírusjárványt követően i.m.
88. A kibontakozás útjai: szolgáltatások és újrainvitási tervek a világ könyvtáraiban – Friss hírek a könyvtárak tervezett újrainvitásáról i. m.
89. A kibontakozás útjai: szolgáltatások és újrainvitási tervek a világ könyvtáraiban – Friss hírek a könyvtárak tervezett újrainvitásáról i. m.
90. PUCKETT RODGERS, Emily. Designing for health: Inspiration from other fields as libraries rethink shared spaces for COVID-19 == Library Journal [online adatbázis] 145. (2020) 7., p. 16. Előfizetéssel hozzáférhető: ProQuest Library & Information Science Collection <https://search.proquest.com/docview/2420059188?accountid=27464> [Megtekintve: 2020.07.24.] Elérhető még: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=reopening-libraries-designing-for-health-covid-19> [Megtekintve: 2020.08.08.]
91. Reopening archives, libraries, and museums (REALM) Information Hub: A COVID-19 Research Project == webjunction.org, 2020. [Megtekintve: 2020.08.07.]
92. Planning for reopening resources == ALA honlapja, 2020.04.29. <http://www.ala.org/advocacy/planning-reopening-resources> [Megtekintve: 2020.08.07.]
93. ALBANESE, Andrew. Changes loom as public libraries begin to reopen i.m.
94. ALBANESE, Andrew. Changes loom as public libraries begin to reopen i.m.
95. FELDMAN i.m.
96. SZABÓ Piroska – BÓDOG András. Túl a horizonton – Beyond the Horizon online beszélgetéssorozat. Találkozás Marie Østergårddal == Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja, 2020.07.06. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/hir/konyvtartudomanyi-szakkonyvtar/tul-horizonton-beyond-horizon-online-beszelgetessorozat> [Megtekintve: 2020.08.05.]
97. Readers return: what you had to say [elektronikus dok.] == Life of the Library [A British Library hírlevele] 2020. 08. 11. Hozzáférhető: csak feliratkozással.

Beérkezett: 2020. augusztus 8.